HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

הכל לטובה: ואמר רב הונא אמר רב משום ר׳ מאיר לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקב״ה שנאמר [1]אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים: דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב [2]וייצר ה׳ אלהים את האדם בשני יודי״ן שני יצרים ברא הקב״ה אחד יצר טוב ואחד יצר רע מתקיף לה רב נחמן בר יצחק אלא מעתה בהמה דלא כתיב בה וייצר לית לה יצרא והא קא חזינן דמזקא ונשכא ובעטא אלא כדר״ש בן פזי דאמר [א]ר׳ שמעון בן פזי אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי אי נמי כדר׳ ירמיה בן אלעזר דאמר ר׳ ירמיה בן אלעזר דו פרצופין ברא הקב״ה באדם הראשון שנאמר [3]אחור וקדם צרתני: [4]ויבן ה׳ אלהים את הצלע [ב]רב ושמואל חד אמר [ג]פרצוף וחד אמר זנב בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב אחור וקדם צרתני אלא למאן דאמר זנב מאי אחור וקדם צרתני כדרבי אמי דאמר ר׳ אמי אחור למעשה בראשית וקדם לפורענות בשלמא אחור למעשה בראשית דלא אברי עד מעלי שבתא אלא וקדם לפורענות פורענות דמאי אילימא [ד]פורענות דנחש והתניא [ה]רבי אומר בגדולה מתחילין מן הגדול ובקללה מתחילין מן הקטן בגדולה מתחילין מן הגדול דכתיב [ו][5]וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים קחו וגו׳ בקללה מתחילין מן הקטן בתחלה נתקלל נחש ולבסוף נתקללה חוה ולבסוף נתקלל אדם אלא פורענות דמבול דכתיב [6]וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה ברישא אדם והדר בהמה בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב וייצר בשני יודי״ן אלא למאן דאמר זנב מאי וייצר כדר״ש בן פזי דאמר ר׳ שמעון בן פזי אוי לי מיוצרי אוי לי מיצרי בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב [7]זכר ונקבה בראם אלא למאן דאמר זנב מאי זכר ונקבה בראם כדר׳ אבהו דרבי אבהו [ז]רמי כתיב זכר ונקבה בראם וכתיב [8]כי בצלם אלהים עשה את האדם הא כיצד בתחלה עלה במחשבה לבראת ב׳ ולבסוף לא נברא אלא אחד בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב [9]ויסגור בשר תחתנה אלא למאן דאמר זנב מאי ויסגור בשר תחתנה א״ר ירמיה ואיתימא רב זביד ואיתימא רב נחמן בר יצחק לא נצרכה אלא למקום חתך בשלמא למ״ד זנב היינו דכתיב ויבן אלא למ״ד פרצוף מאי ויבן לכדר״ש בן מנסיא [ח]דדרש ר״ש בן מנסיא מאי דכתיב ויבן ה׳ את הצלע מלמד שקלעה הקב״ה לחוה והביאה לאדם הראשון שכן בכרכי הים קורין לקליעתא בנייתא דבר אחר ויבן אמר רב חסדא ואמרי לה במתניתא תנא מלמד שבנאה הקב״ה לחוה כבנין אוצר מה אוצר זה קצר מלמעלה ורחב מלמטה כדי לקבל את הפירות אף אשה קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה כדי לקבל את הולד ויביאה אל האדם א״ר ירמיה בן אלעזר מלמד שנעשה הקב״ה שושבין לאדם הראשון מכאן למדה תורה דרך ארץ שיחזור גדול עם קטן בשושבינות ואל ירע לו ולמאן דאמר פרצוף הי מינייהו סגי ברישא אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא דגברא סגי ברישא דתניא [א]לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך ואפי׳ אשתו נזדמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדין וכל העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעולם הבא [ט]תנו רבנן המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם שנאמר [10]יד [י]ליד לא ינקה רע לא ינקה מדינה של גיהנם א״ר נחמן מנוח עם הארץ היה דכתיב [11]וילך מנוח אחרי אשתו מתקיף לה רב נחמן בר יצחק אלא מעתה גבי אלקנה דכתיב וילך אלקנה אחרי אשתו וגבי אלישע דכתיב [12]ויקם וילך אחריה הכי נמי אחריה ממש אלא אחרי דבריה ואחרי עצתה הכא נמי אחרי דבריה ואחרי עצתה א״ר אשי ולמאי דקאמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה אפי׳ בי רב נמי לא קרא שנאמר [13]ותקם רבקה ונערותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש ולא לפני האיש א״ר יוחנן אחורי ארי ולא אחורי אשה ולא אחורי עכו״ם [כ]ולא אחורי בהכ״נ בשעה שהצבור מתפללין ולא אמרן אלא דלא דרי מידי ואי דרי מידי לית לן בה ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא ואי איכא פתחא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא אבל רכיב חמרא לית לן בה ולא אמרן אלא דלא מנח תפילין אבל מנח תפילין לית לן בה: אמר רב יצר הרע דומה לזבוב ויושב בין שני מפתחי הלב שנא׳ [14]זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח ושמואל אמר כמין חטה הוא דומה שנאמר [15]לפתח חטאת רובץ ת״ר שתי כליות יש בו באדם אחת יועצתו לטובה ואחת יועצתו לרעה ומסתברא דטובה לימינו ורעה לשמאלו דכתיב [16]לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו: תנו רבנן [ל]כליות יועצות לב מבין לשון מחתך פה גומר ושט מכנים ומוציא כל מיני מאכל קנה מוציא קול

ריאה

הכל לטובה. אילו היה נר דלוק היה הגייס רואה אותי ואילו היה החמור נוער או התרנגול קורא היה הגייס בא ושובה אותי: **והא קחזינן דמזיקא.** שמזקת: **אוי לי מיוצרי.** אם אלך אחר יצרי. ואם לא אלך אחריו אוי לי מיצרי המיגעני בהרהורים: **דו פרצופין.** שני פרצופין בראו תחלה אחד מלפניו ואחד מאחריו ונטלו לשנים ועשה מן האחד חוה: **אחור וקדם צרתני.** לשון צורה דהיינו שני פרצופין: **זכר ונקבה בראם.** משמע מתחלת ברייתם תרי הוו: **היינו דכתיב ויבן.** שהיה צריך בנין: **מאי ויבן.** והלא כבר נבנה: **כדי לקבל את הפירות.** שאם יהיה קצר מלמטה ורחב מלמעלה תהא התבואה דוחפת את הכתלים מלמעלה לכאן ולכאן שהמשא מכביד עליהם: **שושבין.** משתדל בחופתו ובזיווגו: **ולמ״ד פרצוף.** ומתחלתו היה מצד אחד זכר ונקבה מצד אחר: **הי מינייהו סגי ברישא.** איזהו פרצוף היה מהלך לפנים: **אפי׳ היא אשתו.** גנאי הדבר: **נזדמנה לו על הגשר.** אשת איש והיא לפניו: **יסלקנה לצדדין.** עד שיעבור לפניה: **אחורי אשה בנהר.** אחורי אשת איש מגבהת בגדיה מפני המים וזה מסתכל בה: **יד ליד לא ינקה רע.** אפילו כמשה רבינו שקבל תורה מימינו של הקב״ה לא ינקה רע וקרא באשה משתעי: **עם הארץ.** לא שמש תלמידי חכמים שלא למד משנה זו ששנינו לא יהלך אדם אחורי אשה ואפילו היא אשתו: **ולמאי דקאמר רב נחמן.** שהלך אחריה ממש אם כן אפילו בי רב עם תינוקות של בית רבן נמי לא קרא: **בשעה שהצבור מתפללים.** דכיון שאינו נכנס נראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת: **ואי דרי מידי.** אין כאן גנאי דמוכחא מילתא דהאי דלא נכנס מפני המשוי: **ואי איכא פתחא אחרינא.** אין כאן בזוי דמאן דחזי סבר בפתחא אחרינא ליעול: **יביע.** לשון אבעבועות. כל משקה מסריח מעלה רתיחה ואבעבועות: **חטאת.** לשון חטה דריש ליה: **כליות יועצות.** את הלב עשה כן: **והלב מבין.** מה יש לו לעשות אם ישמע לעצת הכליות אם לאו. ומנין שהכליות יועצות שנאמר (תהלים טז) אברך את ה׳ אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי. ומנין שהלב מבין שנאמר (ישעיה ו) ולבבו יבין: **לשון מחתך.** הדבור להוציא מפיו: **והפה.** הם השפתים גומר ומוציאו:

שואבת

וכל העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעוה״ב. פי׳ אם רגיל בכך לפי שיבא לידי נאוף וסופו יורד לגיהנם: **אלא** מעתה גבי אלקנה דכתיב וילך אלקנה אחרי אשתו וגו׳. שבוש הוא שאין פסוק זה בכל המקרא ול״ג ליה [מ]:

רבי

מסורת הש״ס

[א] [עירובין יח.], [ב] [שם ע״ש כמה שינויים], [ג] [פי׳ הערוך גוף], [ד] [מכאן עד ולבסוף נתקלל אדם ליתא בעירובין יח: וע״ש הנוסחא שבגמרא], [ה] [תענית טו: ע״ש], [ו] [בתענית איתא פסוק אחר], [ז] [כתובות ח. ע״ש וצ״ע עירובין יח. ע״ש וצ״ע], [ח] שבת לה. עירובין יח. נדה מה: ע״ש, [ט] מס׳ כלה פ״א עירובין יח:, [י] [עי׳ תוס׳ עירובין יח: ד״ה יד], [כ] לעיל ח:, [ל] [חולין יא. שבת לג:], [מ] עי׳ במהרש״ל הגירסא שהביא בשם ילקוט פ׳ שופטים [עמ״ש בס״ד על הגליון בעירובין יח:],

◆

תורה אור השלם

1. אַל תְּבַהֵל עַל פִּיךָ וְלִבְּךָ אַל יְמַהֵר לְהוֹצִיא דָבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה עַל הָאָרֶץ עַל כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעַטִּים: קהלת ה א
2. וַיִּיצֶר יְיָ אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה: בראשית ב ז
3. אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי וַתָּשֶׁת עָלַי כַּפֶּכָה: תהלים קלט ה
4. וַיִּבֶן יְיָ אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל הָאָדָם: בראשית ב כב
5. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן וְאֶל אֶלְעָזָר וְאֶל אִיתָמָר בָּנָיו הַנּוֹתָרִים קְחוּ אֶת הַמִּנְחָה הַנּוֹתֶרֶת מֵאִשֵּׁי יְיָ וְאִכְלוּהָ מַצּוֹת אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא: ויקרא י יב
6. וַיִּמַח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּחוּ מִן הָאָרֶץ וַיִּשָּׁאֶר אַךְ נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה: בראשית ז כג
7. זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם: בראשית ה ב
8. שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם: בראשית ט ו
9. וַיַּפֵּל יְיָ אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה: בראשית ב כא
10. יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה רָע וְזֶרַע צַדִּיקִים נִמְלָט: משלי יא כא
11. וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֶל הָאִישׁ וַיֹּאמֶר לוֹ הַאַתָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶל הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי: שופטים יג יא
12. וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי יְיָ וְחֵי נַפְשְׁךָ אִם אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ: מלכים ב ד ל
13. וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל הַגְּמַלִּים וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת רִבְקָה וַיֵּלַךְ: בראשית כד סא
14. זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ יָקָר מֵחָכְמָה מִכָּבוֹד סִכְלוּת מְעָט: קהלת י א
15. הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ: בראשית ד ז
16. לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ: קהלת י ב

עא א מיי׳ פכ״א מהל׳ איסורי ביאה הל׳ כב סמג לאוין קכו טוש״ע אה״ע סי׳ כא סעיף א:

עב ב מיי׳ פ״ו מהלכות תפלה הל׳ א סמג עשין יט טוש״ע או״ח סי׳ צ סעיף ח:

◆

מוסף רש״י

אוי לי מיוצרי. אם אעשה רצון יצרי, ואוי לי מיצרי. שמצערני אם אעשה רצון יוצרי (עירובין יח.). אחור וקדם צרתני. מלפנים ומאחור צרת לי צורת פנים (שם). את הצלע. בין לרב בין לשמואל לשון לצדדין כמו (שמות כו) ולצלע המשכן השנית (עירובין שם). חד אמר פרצוף. חלוקין לשנים, שהיה זכר מכאן ונקבה מכאן (שם). זנב. היה לו לאדם זנב ונטלו ממנו ועשה את חוה (שם). מאי אחור וקדם צרתני. דמשמע ב׳ צורות (שם). בגדולה. מלוה בגדולה לפורענות (תענית טו:). וייצר בשני יודי״ן. דמשמע ב׳ צורות (עירובין שם). כי בצלם אלהים עשה את האדם. משמע חד (שם). שקלעה. קליעת שער. רחבה מלמטה. מלל בית הרחם שלה (שם:). שושבין. שנשתדל בתיקונו לשמחו ולהתעסק בצרכי סעודת חופה (שם). המרצה. מונה (שם). יד ליד. מונה מיד ליד, אפילו הוא כמו משה שקבל תורה מיד הקב״ה לידו (שם). עם הארץ היה. דלא גמר דרך דמתני׳ דקתני לעיל לא יהלך אדם אפילו אחורי אשתו (שם). אלא מעתה גבי אלקנה. אלקנה נביא היה כדאמר בסדר עולם ויבא איש האלהים אל עלי, זה אלקנה, י׳ נביאים נקראו איש אלהים והוא אחד מהם וליכא למימר עם הארץ היה (שם). ולא אחורי אשה. אשת איש (שם). ולא אחורי עכו״ם. עבודת גלולים, שמא ימשך אחריה וכתיב (משלי ה) הרחק מעליה דרכך, ואמרינן (ע״ז יז.) זו המינות (עירובין יח.). ולא אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין. שנראה ככופר, שעומד מאחריה ואינו נכנס (שם). או: שנראה כמבזה [illegible] (לעיל ח.). יביע. כשהשמן מבאיש מסריח ומוציא קול כשהוא מביע, כמו יביע אומר, כך מתמתי (כת״י). פה גומר. (הכל) [הקול] יוצא מן הגרון (שבת לג:).

◆

רבינו חננאל

פירוש דנכתא ובעטא. נושכת ובועטת. וקודם לפורענות. פירוש, במבול לא נמחה בתחלה אלא בני אדם שנאמר וימח את כל היקום אשר (עשה) וגו׳. שני פרצופין היו ונסדקו ונתפרדו ונסגר הבשר במקום הפרצוף [בשלמא למ״ד פרצוף היינו דכתיב ויסגור בשר תחתנה דסגר הבשר במקום הפרצוף]. אלא למאן דאמר זנב אמאי צריך בשר. ושנינן למקום חתך, כלומר מקום החתיכה בממוסמס והוצרך בשר חי להסגירו. **ויביאה אל האדם.** מלמד שעשה הקב״ה שושבינות לאדם הראשון, מיכאן למדה תורה דרך ארץ שיעשה גדול שושבינות לקטן ואל י(א)רע לו. **תנו רבנן** המרצה מעות לאשה מידו לידה, ומתכון להסתכל בה, אפילו דומה למשה רבנו שקיבל תורה מסיני, עליו הכתוב אומר יד ליד לא ינקה רע, לא ינקה מדינה של גיהנם. (וכי) [ו]ילך מנוח אחר אשתו, פירש(נ)וה אחרי דבריה ואחרי עצתה. **א״ר יוחנן** מוטב לאדם להלך אחר ארי ולא אחרי אשה, מוטב אחורי אשה ולא אחורי בית הכנסת, מוטב אחורי בית הכנסת ולא אחורי עבודה זרה. **זה** שאמר רב יצר הרע דומה לזבוב ושמואל אמר דומה לחיטה שנאמר לפתח חטאת רובץ, ודרש מן חטאת חיטה, שנויא בעלמא, כלומר יצר הרע דבר קל הוא, המבקש לכפתו כופתו, שהרי לזבוב דומה שאין לו כח לדחות. **ושתי** כליותיו שלאדם יועצות אותו, שלימין יועצתו לטוב ושלשמאל יועצתו לרע, שנאמר לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו. **תנו רבנן** הלב מבין, כליות יועצות, קנה מוציא קול, לשון מחתך, פה גומר,